

LAÁR TIBOR

Gondolatok a technika és orvoslás eredményeinek a köztudatban való tükröződéséről

Az értelmező szótár meghatározása szerint a kultúra egy adott népcsoport vagy nemzet szellemi és anyagi alkotásainak összessége. Tehát kulturált egyénnek elvileg azt az embert tekinthetjük, aki ismeri az emberiségnek, vagy legalább annak a népcsoportnak a kultúráját, azaz szellemi és anyagi alkotásait, kialakulását, történetét, amelyhez tartozik. A gyakorlatban a helyzet mégsem így alakult, hiszen kenyérkereső foglalkozásától függetlenül csak azt az embert ismeri el a köztudat műveltnek, aki a szellemi élet alkotásait, azaz a művészet, a zene és irodalom műveit és alkotásait ismeri. Ezzel szemben nem tekinti műveletlennek azt, aki nem ismeri azokat, akik társadalmi életünk mai technikai ellátottságát megteremtették. A társadalom ma is lelkiismeretfurdalás nélkül tüntet el nyomtalanul olyan gyárat, alkotóműhelyeket és azokban olyan eredményeket alkotó kiváló tudósokat, technikusokat, akiknek sokat köszönhetünk, akiknek neve előtt tisztelettel kellene fejet hajtunk. Nyilvánvaló, hogy ilyen körülmények között sem a technika, sem az orvoslás eredményei nem tükröződnek a köztudatban, hanem a szakosodott társadalomban mindig csak egy szűkebb szakmai kör emlékezik meg azokról a kiváló emberekről és alkotásaikról, akik végeredményben az egész társadalmat szolgálták.

Abból indulok ki, hogy: „Mindenki számára akkora a világ, amekkorát ismer belőle, tehát, ha valaki bármiről nem tud, az számára nem is létezett, vagy meg sem történt.” Valahogy így vagyunk nemzeti azonosságtudatunkkal (identitásunkkal). Mi az, ami a nemzethez tartozás érzését tudatosítja a világ bármely részén élő magyarok számára a nyelv ismeretén kívül? : Kölcsey Himnusza, Vörösmarty Szózata, néhány költő, író, zeneszerző neve, néhány város, híres épület, vagy városrész, pl. az Országház, a Hősök tere, Margitsziget, a Várnegyed és a Lánchíd. Ezekről általában minden magyar ember tud, így ezek ismerete valóban összeköti mindenkit, aki a nemzethez tartozónak tekinti magát. Minden magyar egyén valójában akkor válhat a nemzet kultúrájának hordozójává, ha az identitás-tudatát és érzését a magyar kultúra széleskörű ismerete támasztja alá. Tudomásul kell vennünk azonban azt, hogy a nemzet kultúrája magába foglalja a nemzet szellemi és anyagi alkotásainak összességét. Ha a példaképpen indított felsorolást folytatjuk, akkor hamar eljutunk oda, hogy egy-egy kiváló tudóst, vagy orvost, technikust, vagy alkotásaikat csak szűkebb szakmai körök ismerik, holott tevékenységük jelentősége, tehát a köz számára való hasznossága alapján a közismertek között kellene emlitenünk őket. Tudjuk, hogy az ember feje nem lehet lexikon, az ismereteknek csak bizonyos hányadát tudja befogadni, tárolni, de azért valami még sincs rendjén, hogy egészen kiváló emberi nagyságokkal és alkotásaikkal nem találkozhatunk mindennapjainkban. Akik tudnak róluk, azok észreveszik a hiányt, akik nem tudnak róluk, azok számára örökre elvesztek és számukra az identitás-tudat ismeretállományából

hiányzanak, tehát szűkebb a bázis. Az ismeretbázis bármekkora lehet, az idő mindig szűkíti a tartományt, annak egy része fokozatosan a feledés homályába merül, ha nem tud megújulni, felfrissülni.

Mindezek meggondolása után arra a gondolatra jutottam, hogy valamilyen módon meg kellene valósítani a nemzeti identitás tudatát és érzését erősítő ismeretanyag bővítésének, valamint az ismeretbázis folytonos felfrissítésének lehetőségét, más szóval a szellemi és anyagi alkotások értékeivel való kapcsolattartás feltételeit. Valójában ezzel a céllal alakultak meg a MTESZ szakmai egyesületeiben a történeti bizottságok, amelyek a saját szakmai múltjuk eredményeit, a szakág történetét ápolva, az alkotóikról és alkotásaikról neves évfordulók alkalmával megemlékeznek. Ilyen célt szolgál a MTESZ TTB évenként megrendezett őszi ankétja is, valamint a már megszüntetett Évfordulóink nevű kiadvány is. Azonban be kell látnunk, hogy a szakmai körökre korlátozódott történeti adatok nem váltak közkinccsé, nem tudatosultak a társadalom széles köreibben, nem terjedtek el és nem is segítjük hozzá a bármilyen foglalkozású embereket ahhoz, hogy pl. a MTESZ ankétokon elhangzott történeti előadások tartalmát, lényegét megismerjék, vagy abbéli ismereteiket felfrissítse. Ezért gondoltunk arra, hogy kinek-kinek a szabadideje eltöltése során kellene módot találnia arra, hogy a nemzettudatot is erősítő ismeretekkel találkozzék. Ez pedig a turizmus területe. Ezért figyeltünk fel arra, hogy az Európa Tanács még 1990 előtt nemzetközi, tehát határokon áthaladó, ún. tematikus kultúrutak szervezését hirdette meg. A MTESZ TTB az európai kultúrutak kínálatából két, nevezetesen a Barokk utak, valamint a Vaskultúra utak tematikus útvárhoz való csatlakozást vette be éves munkatervébe.

Először a Barokk utak konferencia sorozatát rendeztük meg oly módon, hogy a konferenciák előadásainak sorában megjelentek a barokk kori természettudomány, oktatás és technikatörténeti előadások is. Később, 2000-ben indítottuk el a magyarországi „Vaskultúra útja” programját. A barokk utak konferenciasorozatát a MTESZ elnöksége eredményesnek tekintette, bár az összegyűlt gazdag ismeret-anyagot nem tudtuk az eredeti cél eléréséig, azaz a szellemi és anyagi alkotások összetartozását, együttes megjelenítését a hazai bel- és külföldi turista hálózatba való beépítéséig fejleszteni. Ezzel szemben a Vaskultúra útja rendezvényeinek anyagát már sikerült különféle pályázati támogatással a turisztikai hasznosítás „küszöbéig” összerendezni egy hazai turisztikai térképhez igazítva (1). A térképen megrajzoltuk a magyarországi „Vaskultúra útja” gerincvonalát oly módon, hogy kijelöltünk azon 10 olyan helységet, amelyeket tájékoztatási központoknak, a technikatörténeti emlékek önkéntes szervezőinek kívánunk felkérni. A térképen a vaskultúra útja hálózatát a határainkig vezettük és nyíllal jelöltük, hogy a szomszédos országok hasonló elven szerveződő úthálózatai felé minden irányban nyitottak vagyunk. A szomszédos országokkal való ilyen irányú együttműködésünket évek óta koordináljuk a nyugat-európai Europäische Eisenstrasse szervezetével történt kapcsolatfelvétel útján. Az együttműködési szándékukat írásban kinyilatkoztatták és szóbeli megállapodás alapján elkészítették saját útvonal tervüket (2., 3., 4.), de az operatív munka terén csak a jövő évben juthatunk el a részletes kidolgozásig.

A technikatörténeti emlékeknek turisztikai megismertetése felé jelentős kezdeményezést tettünk a „kistérségek” ipari örökségének részletesebb feldolgozásával. Úgy véljük, hogy a turistaforgalom érdeklődését jobban fel tudjuk kelteni, ha a térség népességmegtartó, értéktermelő tevékenységének nyomaira hívjuk fel a figyelmet, rávilágítva arra, hogy a térség közigazgatási, oktatási, egyházi, akár főúri kastélyai, palotái, polgári házai annak az értéktermelő munkájának jövedelméből jöttek létre, amelyek önmagukban nem tekinthetők turisztikai látványosságnak, mégis tiszteletet érdemelnek, mert az egymást követő nemzedékek során kultúrát honosítottak meg abban a térségben. Amennyiben a kistérségekben a szakmatörténeti, szélesebb értelemben a szellemi alkotások és az ipari örökségnek emlékeit áttekintő, azaz a legkülönbözőbb foglalkozású turisták számára „fogyaszthatóvá” tesszük, akkor azt is meg kellene tennünk, hogy azoknak a

termelőhelyeknek, műhelyeknek a helyét, a műhely korabeli termelési színvonalát és közösségi hasznát, továbbá az ott alkotó jeles szakemberek, (tudósok, orvosok, technikusok, művészek, közéleti vezető személyek) nevét rövid leírásban, broszúrában, esetleg emléktáblával örökítsük meg. Ha ezt megtennénk, akkor minden kistérségben jeles dátumokat találunk, amelyeknek évfordulóiról meg lehetne emlékezni, meghívót lehetne kiküldeni. A megemlékezés - koszorúk elhelyezésével egyidejűleg – az esemény résztvevőinek, egyéni, vagy csoportos turistáknak az ismereteit gyarapítaná, felfrissítené. Ilyen módon turisztikai célprogrammá fejleszthetjük az egyes kistérségek kulturális örökségét, amelyeket aztán az egyéni, családi, diákcsoportos, gyalogos, kerékpáros, autós kirándulók számára meghirdethetne a térség idegenforgalmi dolgaival foglalkozó intézmény.

A kistérséges turisztikai rendszer akár városokra is értelmezhető oly módon, hogy a városokat egy-egy kerületi sétával délutáni, vagy megszakításokkal egésznapos városnéző területekre célszerű osztani. Erre példa lehetne a budai oldalról, a Várhegyről, vagy a Gellért hegyről látható hidakról, továbbá azonnal beátható pesti és budai városképről, jeles épületekről panorámakép készülné, amelyeken számozott nyillakkal megjelölhetnék a jeles objektumokat és a hozzá kiadott broszúra ismertetné a nyíllal megjelölt objektum jellemzőit, legfontosabb adatait. Ezek a panorámaképek külön-külön minden irányba megtekinthető városrészekre lennének tagolva. Így például a Moszkva tér térsége, amelynek szomszédságában „megbúvik” a valamikor világhíres Ganz Villamossági Gyár nagyrészt lebontott helyén a Millenáris Park. Ezt a gyárat méltatlanul számolták fel. A kistérségi turisztikai szemlélet szerint, ha a nemzeti azonosságtudat erősítésének szándéka is szerepelt volna a bontási és az új funkció kialakításának programjában, akkor a Fény utcai és a Marczibányi téri bejáratnál jól látható és önmagára figyelmet felkeltő módon több nyelven tábla állana, amely a gyár alaprajzát mutatná és arról tudatná a területre belépőt, hogy ebben a gyárban 1878-ban alakult meg a villamos osztály, amelynek tudós munkatársai feltalálták a transzformátort és az árammérő órát, ami „fogyaszthatóvá”, azaz eladható áruvá tette az elektromos áramot az egész világon. Továbbá nagy térképen jelölnék be azokat a földrajzi helyeket ahová ennek a gyárnak a termékei erőmű, dinamó, villanymotor, transzformátor, villamosok formájában eljutottak.

Az ilyen, összevont fogalomként „kistérségi turisztikai szemlélet” alapján kidolgozott broszúrák terjeszthetnék, gazdagíthatnák, felfrissíthetnék a tudomány- és technikatörténeti eredményeket, ami hozzájárulhatna ahhoz, hogy azok tükröződjene a köztudatban. Tehát nem csak a kiragadott példaként megemléített, a volt Ganz Villamossági Gyár területének bejáratánál, hanem a Ganz Hajó és a Vagongyár, továbbá a Weisz Manfréd, a Láng Gépgyár, a MOM, a Diósgyőri Vas-és Acélművek „romjainál”. Ahol a Kárpát-medence fővasútvonalainak síneit gyártották, a hidakhoz, a világ legszebb lánchídjához, az Erzsébet hídhöz a vasanyagot gyártották. De nem csak az egykor híres, ma omladozó gyárakról és ott népességmegtartó termelő tevékenységet folytató és azokat irányító kiváló tudós-technikus szakemberekről, továbbá neves orvosokról, hanem a vidéki térség térségben a ma ugyancsak romjaiban látható malmokról, kovácsműhelyekről kellene olyan tájékoztató ismertetőt összeállítani, amelyből kiderülne, hogy az milyen kiterjedésű területnek gabonáját őrölte, lovait patkolta, stb. A magyarok számára az azonosságtudat ismeret-bázisának növelésén, ill. felfrissítésén túl erősítené az identitás érzését, a külföldiek számára tudatosítaná, hogy az adott térségben európai kultúrát létrehozó népesség élt hosszú időn keresztül. Ilyen megfontolás alapján az OMBKE Történeti Bizottságának hosszútávú célja az, hogy a magyar bányászat és kohászat, továbbá a hozzájuk csatlakozott természettudományos, valamint szakmai, kézműipari és általában ipari területek személyi és tárgyi emlékeinek az egész Kárpát-medence területén méltó emléket állítsunk. Ezt a célt az Europäische Eisenstrasse nemzetközi szervezetén keresztül láttuk megvalósíthatónak, ezért a térség koordinációs szerepét vállaltuk.

Magunkra nézve irányadónak tekintettük azt a közlekedési alapszabályt, hogy : „látni és látszani”, azaz meglátni a térség kultúrörökségét és a magyar érdekeltségű emlékeket másokkal is megismertetni. Azt is jelszóként tűztük magunk elé, hogy: 'Egy nemzetnél sem vagyunk alávalóbbak' (Zrínyi), /de más nemzeteket sem tartunk annak!/. Így aztán remélve a kölcsönösséget, kezdeményeztük a többoldalú érdekeltséget érintő emlékek többnyelvű megjelenítését. Mág 1987-ben az OMBKE által megtartott Kerpely-emlékév keretében lengyel-magyar emléktáblát állítottunk ifj. Kerpely Antal tiszteletér Chorzówban az ottani Báthory Vasműben. (Tulajdonképpen három nyelvűre terveztük az SITPH-val /a lengyel kohászati egyesület/, de az akkori lengyel politikai hatalom nem engedélyezte a német nyelvű rész nyilvános megjelenítését Ezzel párhuzamosan a Központi Kohászati Múzeumban Felsőhámoren mi összeállítottuk a háromnyelvű posztert (tablót). Egy évvel később, 1988-ban az OMBKE és az SITPH együttműködésének 25 éves évfordulójáról emlékeztünk meg és erre az alkalomra lengyel-magyar kétnyelvű füzetben foglaltuk össze a két egyesület együttműködésének 25 éves eseményeit. A 2000 május 18-án Miskolcon megtartott programindító konferenciára meghívtuk a szlovák kohászati egyesület képviselőit. 2001-ben a magyar-szlovák kapcsolatokra építve kezdeményezésünkre négy nyelvű (magyar-szlovák-német-angol) határon átmenő technikatörténeti turisztikai útikönyv készült, ill. illet adott ki a miskolci fejlesztési hivatal. Ugyancsak 2001-ben lengyel, szlovák, osztrák, és az erdélyi EMT küldöttei angol és magyar nyelvű együttműködési megállapodást írtak alá az OMBKE-vel, amelyben az Europäische Eisenstrasse-hez való csatlakozásban egyeztek meg, elfogadva az OMBKE koordinációs szerepét. 2002. május 17-én Leobenben az MHVÖ meghívására tartott munkaülés az előbb felsorol egyesületeket az Europäische Eisenstrasse egyenjogú tagjainak ismerte el. 2003-ban a szlovén kohászati képviselő is csatlakozott ehhez és velük együtt öt nemzet együttműködésével és aláírásával Brüsszelbe európai uniós pályázatot nyújtottunk be. A pályázat nem nyert, de a partnerek további együttműködési szándékukról biztosítottak. 2004-ben azonos szövegű együttműködési megállapodást írt alá a bánsági területet képviselő Temesvári Műszaki Egyetem, valamint a Resicai Műszaki Egyetem vezetősége, majd három nyelvű, román-német-magyar emléktáblát állítottunk Ruszabányán Maderspach Károly és felesége tiszteletére. 2005. június 1-2-án Miskolcon, a külföldi partner egyesületek küldötteivel tartott konferencia után négy nyelvű leporellót adtunk ki 10 magyarországi városról, mint a hazai turisztikai tájékoztatási központokról és azokat elküldtük 20-30 példányban a fenti együttműködő külföldi egyesületeknek. Közben az osztrák MHVÖ magyarul is megjelentette az ausztriai ún. „Élménybányák” brosróját ugyancsak leporelló formában. Most legutóbb, 2005. november 18-19-én Leobenben megtartott európai vaskultúra munkaülésen és egyben az ifj. Kerpely Antal névvel fémjelzett gázgenerátor szabadalmaztatásának 100 éves évfordulójának alkalmából az osztrák MHVÖ és az OMBKE Történeti Bizottsága kétnyelvű (német-magyar) emléklapot (5) készített és osztott szét a nemzetközi résztvevőknek. Ezzel további lépést tettünk abba az irányba, hogy a magyar érdekeltségű technikatörténeti eredményeket nemzetközi szinten egyenrangúnak ismerjék el. Erre azért van szükség, mert a magyar tudományos és technikatörténeti eredményeket nemzetközi szinten a nyugati irodalom nem ismeri. Például megemlíthetjük, hogy a Ch. Van Doren: Geschichte des Wissens c. könyv 2000-ben második kiadásban jelent meg, annak 141. oldalán ír a dinamóról és a transzformátorról, de nem említi Déri-Bláthy-Zipernowsky nevét, Jedlik Ányos sem szerepel. A 344. oldalon említi az általános geometriát, de azt csak 1870-es évek utáni időkből W.K. Clifford-hoz és Henry Poincaré névéhez köti és nem tud Bolyairól, de Lobacsevszkijről sem. Ezek csak példák, tehát nekünk kell gondoskodnunk arról, hogy technikatörténeti, de általában történeti emlékeink olyan tájékoztató adatokat kapjanak, amelyek alapján a magyar turista (egyéni, családos, iskolai csoportos, stb.) nemzettudatát erősítő ismeretet szerezhet, a külföldi turista pedig korrekt ismereteket szerezhet a külföldi irodalomban elhallgatott, vagy hamis adatokról.

Így például, ha egy nyugati turista a Hősök terén megnézi IV. Béla király szobra alatt a tatárjárás borzalmainak emléktábláját, aztán elmegy Muhira és megnézi az emlékhelyet, ez felkeltheti az érdeklődését és megnézi, pl. a Brockhaus lexikon 1903-as kiadásában mit ír erről a Batu kán címszó alatt. Azt találja, hogy (dátum és hely pontos) II. Frigyes véres csatában megütközött Batu kán seregével, súlyos veszteségeket okozott neki, ezért az visszafordult keletre. Tehát eltünteti az Arpádházi király Magyarországot. Kérdés, hogy mi az ilyen emlékhelyeken elég korrekt ismertetőt adunk az idegen turisták kezébe ahhoz, hogy maguktól is rájöjjenek, hogy a nekik írt irodalmi közlések hamisak??!

A folyamatban lévő és most Leobenben ismét megerősített együttműködés a környező országok szakmai képviselőivel remélhetőleg lehetővé teszi a további méltó emléktábla állítást a Kárpát-medence egész területén. Erre azért is számítunk, mert a miskolci konferencián bemutatott hazai technika-, ill. ipartörténeti térképünkön a turisztikai útvonalakat az országhatárokig nyilakban végződő vonalakkal jelöltük, jelezve azt, hogy szervezeti rendszerünk minden irányba nyitott, tehát az általunk megnevezett információs központok készek lesznek a jövőben a szomszédos országok hasonló szervezetű megnevezett helységeivel közvetlen kapcsolat felvételére és közös megemlékezések tartására. Erre annál is inkább lehetőség nyílik a jövőben, mert a Leobenben megtartott konferencia záró megbeszélése határozatot hozott egy ún. „közép-zóna”, ill. térség létrehozására, amelynek törzse az OMBKE Történeti Bizottsága. Ennek feladata véleményt formálni a műszaki-tudományos és ipari kultúrák szervezetéről az Európa Tanács alá tartozó Luxemburgi Intézet szabályzatában. Az egyeztető megbeszélésnek időpontját 2006. január második hetére tűzték ki, amit az OMBKE Történeti Bizottsága Sopronban hív össze. Meghívottak: Michel Thomas-Penette, a luxemburgi Intézet igazgatója, dr. Gerhard Sperl professzor az Europäische Eisenstrasse, egyben az MHVÖ elnöke, Drótos László, a magyarországi vaskultúra utak szervezője, Laár Tibor nemzetközi koordinátor, Gömöri János régész, az osztrák határmenti együttműködés összekötője, valamint a meghívó házigazda Tóth János, a MOIM igazgatója, az OMBKE Történeti Bizottságának elnöke.

Utóirat:

A január 12-13-ra összehívott megbeszélés feladata volt, hogy meghatározza az Europäische Eisenstrasse szervezetének kapcsolatát a Luxemburgi Kultúrutak Intézetéhez tartozó tematikus hálózaton belül. Az elképzelt hosszútávú munkaprogram előtérbe helyezi a szorosabb nemzetközi együttműködést a többoldalúan érdekelt történelmi emlékek évfodulóinak megünneplése terén, nemzetközi rendezvényekhez igazodóan többnyelvű kiadványok, emléklapok, emléktáblák megjelentetésével. Az ülésről készült jegyzőkönyvi határozat mindezek mellett állástfoglalt amellett, hogy az Eisenstrasse, azaz Vaskultúra szervezete támogatja egy új kultúrút, nevezetesen a Miskolcon kezdeményezett „Európa Ipari-öröksége Útja” indítását és működtetését.